Н о в е л а

Десь під вечір, після кількаденної відлиги, взялося на мороз. Данько знав про те напевно, навіть не злазячи з печі,— знав по тому, як з хати ще опівдні змандрувала важка, настояна на кутковій цвілі сирість, а замість неї вбрався сухий лоскотний дух, од якого стало легше дихати, хоча й холодніше. Було в Данька ще кілька приміт: осокір, що ріс біля причілкової стіни, перестав густи віттям і ледь чутно задзвенів ним, а вітер у бовдурі вже не шепелявив, як раніше, і не товкся під стріхою, а козакував собі кругом хати, посвистуючи та порипуючи іржавим прибойцем у наличнику, на якому висіла навкосяк старовинна одностулкова віконниця — єдина на всі четверо вікон.

Данько вже кілька днів не ходив на воловник, де працював коло бугаїв постійником, бо заслаб остаточно: ноги понабрякали так, що вже й холоші вище як до литки не підкачувалися, попід очима налилися важкі водяні міхури, руки стали негнучкі, немов отерпли. Сусіди, де були молодші й здоровіші, заносили Данькові щовечора горнятко чорної квасоляної юшки з громадського казана і, доки він їв, точніше пив, підставивши долоню під підборіддя, розповідали щораз одну й ту ж новину.

— Казали, дядьку, голова, щоб ви завтра на роботу йшли, бо всі бояться до бугаїв підходити.

Данько швидко навхилки випивав юшку, завжди рівно в три ковтки, прожовував п'ять-шість розімлілих квасолин з денця і, трохи відпочивши від ще більшого голоду, казав:

— За юшку, передай, спасибі... А на роботу — негодящий, скажи... Скажи: ніг не подужає дядько. Мовляв, руками ще сяк-так володає, а ногам — квит...

Сусіда мовчки погоджувався, бо й сам бачив, що дядько зовсім охляли, забирав порожнє горня і йшов собі. А Данько ще довго ворочався на холодній черені, боячись заснути, бо тоді йому верзлася їжа: куліш, затірка, оладки з кукурудзяного борошна, товчена картопля, житні пироги з буряком та калиною — одне слово, те, що він їв останні два роки по демобілізації. То були тяжкі, виснажливі сни. Данько прокидався від них украй змучений, обмацував тремтячою рукою холодні простінки, коминок, широко розплющував очі, намагаючись збагнути — наснилися йому ті ласощі, а чи й справді він їв...

Та найтяжчими були сни з тих часів, коли він воював у Польщі. Тоді йому снилися й пахли інші страви — такі масні, що з них і пара не схвачувалася, і такі густі, що й ложкою не повернеш. А ще вздрівалися й пахли йому молодою живицею сиві Сандромирські сосни та по-вранішньому вологі піски на косогорах, і дими з ротних кухонь були такі голубі й прозорі, що зливалися з небом і манили кудись, немов хотіли піднести його, Данька, тоді ще не старого дебелого солдата петеерушника, кудись високо-превисоко, під самісінькі хмари...

— Дядьку, дядьку! — загукали раптом знадвору і постукали в шибку: — Чуєте, дядьку Даниле? Казали голова, щоб ви швиденько вставали та йшли в сільбуд.

— Чого? — кволо запитав Данько. Але, збагнувши, що його з-під вікна не почують, тяжко звівся на лікоть і, набравши в злежані легені більше духу, крикнув: — Чого, питаю?

— Хтозна, не кажуть! Звеліли тільки, щоб ви вставали та йшли мерщій...

Данько зітхнув і приліг на подушку. А перепочивши якусь хвилю, став обертатися ногами до злазу.

В сінях він довго обмацував темні закутки, доки знайшов старий навильник, що правив йому за костур, і, важко підтягуючи ноги, переступив поріжок.

Надворі було вже поноченько, хоч заграва на заході ще не згасла, а тільки опустилася нижче до землі й затужавіла над обрієм густо-червоною смугою. На річці тьмяно поблискував тоненький після відлиги лід, пахло мерзлими верболозами та сухими очеретами, а по горі попід лісом синіли прикидані снігом скирти, обсмикані знизу і тому схожі на великі гриби.

Де-не-де по селу вже світилося, і ті поодинокі, негусто розкидані вогники зорили з-під стріх, як вовчі баньки з-під приметених кущів... Однак у більшості хаток не світилося й не куріло з бовдурів, як то бувало завжди зимовими вечорами. Це трохи підбадьорило й заспокоїло Данька — не тільки йому скрутно, а й людям,— і, важко опершись на ціпок, він потяг за собою широкий, як борозна, слід у пухкому наметі.

По дорозі до сільбуду не видно було й лялечки. Данько дійшов до мосту і там пристояв трохи, зіпершись одною рукою на поручень, а другою на костур. Під мостом гули од морозу палі, тоненько дзуреміли протяги, наче хтось у порожню пляшку дув, і було трохи моторошно слухати ту вечірню зимову пісню. Данько рушив далі. Посеред мосту його разів зо два хитнуло вітром, так, що він аж заточився був, але не впав, лише сперся на костур, як старий ворон на підранене крило.

В сільбуді Данька, мабуть, уже давненько ждали, бо виконавець зустрів його ще на порозі й одразу ж повів у ту половину приміщення, де була сільська Рада, просто в кабінет голови. Там при світлі двох великих каганців сиділо кілька членів виконкому, бригадири й голови колгоспів. Побачивши Данька, вони привітно заусміхалися йому й один поперед одного припросили сісти, поглядаючи при цьому на молоденького уповноваженого з району, що врочисто підвівся назустріч Данькові.

— Ось і наш герой! — сказав голова сільради.

Уповноважений потис налиту Данькову руку і, швидко пустивши її, запитав:

— Ну, как жізнь, папаша?

— Та так,— намагаючись усміхнутися, одказав Данько.— Як у людей, так і в нас...

Потім запала якась незручна мовчанка, і серед тиші було чути, як важко дихає Данько і як похрипує у нього в грудях.

— Ну, то що, товариші, будемо починати! — звернувся голова до присутніх і вже строгіше — до виконавця: — Одарко, люди зійшлися?

— Та є душ семеро...

— Почнемо.

Всі підвелися. Данька підхопили під ту руку, в якій не було костура, і повели в зал. Побачивши урочисто освітлену сцену і стіл, накритий червоною скатертиною, Данько так захвилювався, що йому аж у ноги щось гаряче вступило, і вони пробилися ще неслухнянішими.

— Отакої, бач, ні ждано, ні гадано...— забурмотів він, часто кліпаючи очима.— Чуєш, ні ждано, ні гадано...

ІЦо саме було те "ні ждано, ні гадане", Данько не знав. Однак відчував, що вже не не даром його сюди покликано і не даром отак ловко зустрінуто.

Далі він уже майже нічого не міг затямити до пуття, бо в залі було тепло од великих потрісканих груб, і його зморило в сон. Чув тільки в напівзабутті, що промовці всяк хвалили його в своїх виступах, називали відважним воїном у недавньому минулому і кращим тваринником по сільраді на сьогоднішній день.

Потім підвівся уповноважений і прочитав бумагу, в якій говорилося, що за хорошу самовіддану працю на тваринницькій фермі Данило Якимович Глиця нагороджується медаллю "За трудову доблесть". Голова сільради покликав Данька на сцену, назвавши його при цьому повним ім'ям та по батькові, а в президії лунко заляпали долоні. Данько здригнувся від оплесків і підвів голову. Перед очима в нього закружляла червона пляма на освітленій сцені, потім одне по одному проступили обличчя тих, що були в президії.

— Йдіть же, дядьку, йдіть! — зашепотіли з залу.

— Куди? — не тямив Данько.

— На сцену, медалю получать!

— А-а...

Данько важко підвівся й рушив до президії. Східці на сцену були високі, тому Данько довго діставав до них ногою, а діставши, почав виважувати й другу, та мало не впав при цьому, бо друга нога не піддавалася — немов примерзла до підлоги.

— Може б, ви мені її сюди подали? — сказав Данько, підводячи голову до президії, але тої ж миті його підхопили попід пахви, і він опинився на сцені.

Простягнувши руку далеко вперед, уповноважений заквапився йому назустріч, ще раз, як і в кабінеті голови, швидко потис руку і, штиво всміхаючись, сказав:

— Поздоровляю вас, Даниле Якимовичу, з високою нагородою, бажаю вам здоров'я і ще більших трудових успіхів!

У президії, а за тим і в залі знову заляпали в долоні. Уповноважений дістав з маленької синьої коробочки блискучу медаль і пришпилив її до засмалцьованої Данькової куфайки. Данько зняв шапку й переступив з ноги на ногу, не знаючи, що йому треба робити: йти назад чи постояти ще, бо оплески не вщухали.

— Можо, ви, Даниле Якимовичу, хочете щось сказати? — спитав голова.

В залі притихли.

— Та що ж казати? — замулився Данько.— Спасибі, звичайно. Як-не-як — почот... Одне слово, чого ж?.. І за пожелання спасибі. Аякже...

...По дорозі додому Данько одчепив медаль — навіщо ж їй теліпатися поверх куфайки? — і затис її в кулаці. Проти ночі мороз брався ще більший, ніж був звечора. Медаль не зігрівалася в Даньковому кулаці і студила старечі пальці, як крижина.

Увійшовши в хату, Данько поклав медаль на мисник, туди, де лежали й інші нагороди, привезені ще з війни, а сам почовгав до лежанки погріти руки. В лежанці топилося вже давненько, але, прикидана всяким ганчір'ям, вона ще держала в собі утробне цегляне тепло, від якого в Данька на мить запаморочилося в голові, а по тілу пройшли приємні, схожі на судому дрижаки. Данько сунув руки ще глибше під ганчір'я, шукаючи найтеплішої місцини, і раптом натрапив пальцями на якісь гостренькі зубчики, що стриміли із шпарки в черені. Він видлубав той

зубчик неслухняними одубілими пальцями і тільки тоді зрозумів, що те був соньок — повненький дорідний соньок. Данько обережно поклав його в рот і розлущив. Зернятко опинилося на язиці і вже ось-ось мало потрапити на кутні, але виприснуло і впало за щоку. Данило дістав його звідти пальцем і повагом, як жорнятами, став розтирати зубами. В роті зробилося масно й солодко, запахло теплою олією... Потім він добув і розлущив ще з півдесятка соняшничин. А коли шпарка була вже геть розколупана і з неї запахло сажею, Данько раптом відчув, що його шлунок прокинувся. Десь під грудьми народилася гаряча хвиля і покотилася все нижче й нижче, зогріваючи кожен м'яз.

Данькові стало важко дихати й зробилося душно. Він вийшов за поріг, притулився спиною до одвірка й заплющив очі, прислухаючись до того, як оживає і водночас мліє його тіло, а ноги наливаються якимось лоскітливим, неприємним теплом і підламуються...

З-за комишів над річкою сходив місяць, червоно заблищав льодок на чистоводах, порипували вмерзлі в кригу верболози, а десь на шляху басовито гули дроти. Данило розплющився — повагом, ледве розліипивши повіки — і перше, що побачив, був пухлий від снігу кущ бузини на причілку, на якому чомусь полум'ям униз горіли свічки, а тоненький голос з-під того куща солодко, мов русалка, співав знайому Данькові ще з дитинства колядку:

Ше-ед-ши трі-є ца-а-рі

Ко Хре-сту со дара-ми-и-и...

Данько опустився на поріжок, заплющився і, посміхаючись до місяця, став слухати колядку...